

Tėvų palaikymas vaiko mokymosi kelyje

V. Strimaitienė

Šeima – tai pirmoji socialinė institucija, kurioje vyksta vaiko socializacija, kurioje auklėjami, auginami nauji visuomenės nariai (I. Leliūgienė, 1997 m.).

Šeima – didi vertybė. Čia vaikas įgyja pirmąją patirtį, išmoksta elgesio normų, pajaučia šilumą ar abejingumą, meilę ar neapykantą.

Šeimos įtaką vaiko raidai, socializacijai išvelgė Lietuvos mokslo klasikai A. Maceina, S. Šalkauskis, Vydūnas. Šių dienų mokslininkai A. Aramavičiūtė, Z. Bajoriūnas, J. Udzila taip pat pabrėžia šeimos ugdomąją galią.

Pasak G. Kvieskienės (G. Kvieskienė, 2000 m.) šeima yra unikali socialinė institucija, nes joje pratešiama gyvybė, individas įgyja pirmąsias socializacijos pamokas, tampa grupės nariu.

Be kita ko, pažymi L. Rupšienė, šeimoje pradeda formuotis mokymosi motyvacija, nuostatos mokymosi atžvilgiu, emociniai santykiai su mokymusi. Šeimoje gali susikurti sėkmės mokykloje ir gyvenime pamatai.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai aprašoma probleminės šeimos ir neapibūdinama darni šeima.

Psichologų teigimu, darnioje šeimoje veiksmingai patenkinami visų jos narių poreikiai, lanksčiai sprendžiamos problemos, prisitaikoma prie kintančių aplinkybių.

B.B. Griunvald ir G. V. Makabi išskiria savybes, nusakančias darnią šeimą:

- **joje susiklostė geras, sąžiningas, atviras bendravimas;**
- **šeimoje veikia lanksčios elgesio taisyklės ir normos;**
- **tėvai ir vaikai mielai ir pagarbiai bendrauja tarpusavyje;**
- **tėvai ir vaikai vieni kitiems padeda;**
- **visi nesavanaudiškai dalyvauja kuriant šeimos gerovę;**
- **tėvai ir vaikai geranoriškai išklauso vieni kitų;**
- **ne tik klauso, bet ir girdi, kas sakoma;**
- **dauguma problemų sprendžiamos kartu;**
- **akcentuojama „Mes“, o ne „Aš“.**

Tačiau šiandien šeimoje egzistuoja nemažai problemų. Šeima išgyvena krizę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad labai svarbus, tačiau mažai ištirtas tėvų, kaip auklėtojų bruožas yra tėvų požiūris į vaiko mokymosi motyvaciją, jo palaikymą ir stimuliavimą problema.

Kokios tėvų pedagoginės pareigos?

J. Vabalas – Gudaitis (1983) nurodo tris pagrindines:

- pirmoji pareiga – saugoti vaikus nuo blogų gyvenimo pavyzdžių;
- antroji pareiga – savo vaikų mokymas;
- trečioji pareiga – tėvų pagalba vaikams mokytis.

J. Vabalas – Gudaičio teigimu ypač svarbu saugoti 10-12 metų vaikus nuo blogos įtakos, nes jie gležni, neatsparūs. Tėvai turi vengti blogų poelgių: barimosi, šlykščių žodžių, girtavimo, smurto, neleisti bendrauti su blogais draugais.

Iš tėvų netikusių poelgių vaikai mokosi elgtis taip pat.

Tėvai atlikdami savo antrąją pareigą moko ne tik kalbėti, skaityti, rašyti, padeda vaikams tinkamai, sąžiningai atlikti mokyklos namų užduotis, bet ir vadovauja vaiko pasaulėžiūros formavimui.

Šeimoje negalima nustatyti griežtų ribų tarp tėvo ir motinos pareigų, tarp auklėjimo ir mokymo. Neatlikdami šios pareigos, tėvai rodo blogą pavyzdį, be to, jie palieka vaiką saviugdai. Tai labai pavojinga, nes neturėdamas atsparumo neigiamai įtakai tvirtesnių asmenybės pagrindų, vaikas gali lengvai pasiklysti, pasirinkti netinkamas vertybes.

Tėvai atlikdami trečiąją pareigą teikia vaikui pagalbą mokytis, todėl neturėtų jo apkrauti sunkiais fiziniais darbais, o labiau pasirūpinti poilsiu, mokymosi sąlygomis, nuolat domėtis mokymosi pasiekimais, pažanga.

Daug sunkiau vaikams mokytis, kai tėvai nesirūpina jų mokslais, nepadeda, nesudaro sąlygų mokytis. Tuomet vaikai perima tėvų nuostatą į mokymąsi kaip nereikšmingą veiklą.

Realiam gyvenime ne visose šeimose tinkamai atliekamos tėvų pedagoginės pareigos - sudarytos mokymosi sąlygos, vaikas jaučia tėvų palaikymą.

Bene blogiausiai, įvairiais požiūriais žiūrint gyvena skurstančios šeimos. Lietuvoje žemiau skurdo ribos gyvena 500 tūkstančių gyventojų, skursta daugiau kaip 30 % vaikų. (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1997).

Skurdas yra pagrindinė vaikų žemo intelekto priežastis (Harrism, 1995).

Skurdo poveikis vaiko mokymuisi didesnis nei šeimos sandaros ypatumai ar tėvų išsilavinimas.

Tai patvirtina P. Higgins ir D. Mueller (1988) tyrimai, įrodantys, jog skurdas šeimose, blogos gyvenimo sąlygos lemia vaikų mokymosi nesėkmes.

J. Buzaitytė – Kašalynienė (2004) sutinka, kad vaikai gyvenantys skurde, dažniau serga, negauna socialinio palaikymo, jų šeimos patiria stresą, išgyvena depresiją.

Galima išskirti bent tris procesus, kaip skurdas tampa bendru rizikos veiksniu:

1. Sumažėjus šeimos ištekliams, tiesioginis skurdo poveikis pasireiškia tinkamo maisto, aprangos, pastogės ir kitų pagrindinių reikmenų trūkumui;
2. Dėl skurdo sumažėja vaikų galimybės gauti tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas. 50 % Lietuvos vaikų turi sveikatos sutrikimų. Gydomi tada, kai liga įsisenėjusi.
3. Skurdžiai gyvenančiose šeimose trūksta palaikymo, stimuliavimo, vyrauja chaotiški santykiai.

Didelę grėsmę žmogui kelia nedarbas. Esant aukštam nedarbo lygiui ir didėjant bedarbystės trukmei, yra pavojus, kad tėvų nedarbas nulems vaikų ateitį (Gruževskis, 1994).

Nerimą kelia vaikai, kurių tėvai išvykdami uždarbiauti į užsienį palieka vaikus likimo valiai, o tai daro neigiamą įtaką mokymuisi. Negaudami nuolatinio palaikymo, neišmoksta įveikti kylančių sunkumų, pastangas išekvoja emociškai išgyventi situaciją. Dažnas vaikas atsiduria rizikos situacijoje, nes ieško pakaitinių ryšių. Jei 2002 m. iš Lietuvos išvyko 7086, tai 2004 m. dvigubai - 15.165. Liūdniausia, kad daugiausia išvyksta 25 – 29 metų (jie sudaro 20,9 % visų išvykusiųjų) (Demografijos metraštis, 2006 m.).

Viena iš akivaizdžiausių šių migracijos srautų demografinių pasekmių yra šeimų kūrimo, vaikų gimdymo atidėjimas vėlesniam laikui, o kartu santuokų bei gimstamumo mažėjimas, šeimų nestabilumo didėjimas (Stankūnienė ir kt., 2003 m.).

Pastaruoju metu šeima kaip institucija negali tinkamai atlikti vienos iš pagrindinių funkcijų – auginti vaikus, nes dauguma moterų, turinčių vaikus, negali jų prižiūrėti dėl savo užimtumo darbe.

Didėjant vaiko išlaikymo išlaidoms šeimose nepakanka vieno dirbančio žmogaus, todėl tenka dirbti abiem tėvams.

Tėvų pagalba vaikams minimali, jie patiria nesėkmes, didėja vaikų socialinis apleistumas.

Mažas procentas nedarnių šeimų tėvų ir motinų (atitinkamai 3,8 % ir 11,8 %) domisi vaikų mokymusi, jų ateities perspektyvomis. Šeimą jungia daugiausia buitiniai reikalai, o moralinių, kultūrinių vertybių problemos į bendravimo sferą beveik neįeina. Sutrikus vyro ir žmonos santykių darnai, susidarius šaltam mikroklimatui gali prasidėti degradacija ir paprastai pirmiausia tai paliečia vaikus.

„Kai tėvų tarpusavio santykiai blogi, dažniau šeimose kyla nesutarimai, kurie atsiliepia mokymosi rezultatyvumui. Deorganizuoti, nereguliuojami sutuoktinių santykiai gimdo šeimoje konfliktus, dėl ko galimi dažni ginčai ir skandalai“ (J. Udzilos padarytos išvados).

Tokiose šeimose vaikai nuolat gyvena mūšio lauke.

Vaikams neigiamą poveikį daro struktūriniai šeimos pokyčiai. Skyrybos suaugusiam laikoma sunkiausia netektimi po sutuoktinio mirties. Vaikams tėvų skyrybos yra įprastinio pasaulio skilimas, vaikas gedi. Šiuo metu šimtui santuokų Lietuvoje tenka 57 skyrybos. ES statistikos biuras „Eurostar“ Lietuvą įvardijo kaip skyrybų rekordininę.

Pasak J. Šabliauskienės, vaikų emocinės reakcijos į tėvų skyrybas gali būti labai audringos ir įvairios:

- **neigimas, atsisakymas tikėti tuo, kas įvyko;**
- **baimė, nerimas dėl ateities;**
- **pykstame ant to iš tėvų, kuriam priskiriama kaltė dėl skyrybų;**
- **kaltės jausmas skyrybų situacijoje;**
- **vaikas save suvokia visa ko priežastimi;**
- **pavydo jausmas naujo tėvo ar motinos draugo.**

Kai kurių mokslininkų nuomone, tėvų skyrybos vaiką veikia ilgai, kartais net jam pačiam sukūrus šeimą. Pažymėtina vertybinė orientacija. Vaikai, augę išsiskyrusiose šeimose priversti patys pasirūpinti savo galimybėmis išgyventi, todėl jie mažiau orientuoti į maksimalų savo galių atskleidimą. Skyrybų atveju tėvai turi užuot suteikę pagalbą, pasirūpinę vaiku, neretai ant jo gležnų petukų uždeda savo problemų našta

Mažai tikėtina sulaukti nepilnų šeimų tėvų palaikymo vaikui mokymosi kelyje. Tai šeimų grupė, atsiradusi dėl skirtingų priežasčių.

Nežiūrint visų skirtumų, nepilnomis šeimoms pasak J. Šabliauskienės, būdinga:

- **chroniškas nuovargis, kai nėra su kuo dalintis rūpesčiais, susijusiais su materialiniais ir auklėjimo sunkumais;**
- **nuolatinis stresas, patiriamas dėl vienatvės;**
- **tėvo nebuvimas negatyviai veikia vaiko socialinį statusą, todėl gali būti sunkių išgyvenimų priežastimi;**
- **šiltų emocinių santykių trūkumą, išgyvenamą nepilnoje šeimoje, vaikas gali bandyti kompensuoti bendraamžių grupėje, kurioje gali būti negatyviai įtakojamas.**

Didelį nerimą kelia vaikai gyvendami su tėvais, turinčiais psichosocialinio pobūdžio problemų – linkę į konfliktiškumą, alkoholio ir narkotikų vartojimą, asocialias vertybes, teisėtvarkos pažeidimus.

Vaikai, gyvendami tokioje aplinkoje perima tėvų nuostatas ir vertybes, kurios paauglystėje gali peraugti į asocialumą.

Vaikus iš tokių šeimų būtina gelbėti, teikti visokeriopą pagalbą.

Lietuvoje tampa gyvenimo kasdienybe žiaurus elgesys šeimoje. Tai sąmoningas psichologinis ar fizinis smurtas. Neretai fizinės prievartos požymiai – dažnesnės nei įprasta peštynės tarp bendraamžių.

Jei vaiko problemų priežastis yra smurtas ir prievarta šeimoje, labai svarbu įsisąmoninti, kad tokiam vaikui būtina kompleksinė pagalba. Padėti vaikui nenutraukus smurto neįmanoma.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nepakankami tėvystės įgūdžiai ir tėviškų jausmų sutrikimai gali tapti smurto ir prievartos priežastimi šeimoje.

Pažymėtina, kad tėvai nenori kontaktuoti su mokykla, nes atitraukiami nuo daug svarbesnių ir įdomesnių reikalų, darbo. Juos vargina tėvystės pareigos. Dažniausiai tokie tėvai vaikystėje patys nepatyrė tėvų šilumos buvo ignoruojami, todėl jų jausmai liko nebrandūs. Taigi ši problema gali būti perduodama iš kartos į kartą.

J. Šabliauskienė tėviškais sugebėjimais laiko tokius gebėjimus:

- **rasti jausminį kontaktą ir teigiamą tarpusavio bendravimą su vaiku, kai tėvai yra duodanti, o vaikai priimanti pusę;**
- **įsijausti ir suprasti pagrindinius vaiko fizinius ir psichinius poveikius;**
- **gerbti vaiką, kaip savarankišką ir individualų asmenį;**
- **atskirti savo poreikius nuo vaiko, emociškai neišsikrauti ant vaiko;**
- **kelti vaikui realistiškus lūkesčius;**
- **auklėti vaiką taip, kad jis išmokytų tinkamai elgtis namuose ir už jos ribų;**
- **prisiimti atsakomybę už stabilios, saugios, struktūruotos kasdienybės sukūrimą.**

Išryškinamas vienas ugdymo aplinkos komponentas – mokymosi sąlygos šeimoje ir jų įtaka mokymuisi.

Mokykliniai vaiko pasiekimai 2/3 priklauso nuo tėvų poveikio ir tik 1/3 nuo mokytojo (šį santykį V. Grincevičienė (1999) nustatė remdamasi Coleman, 1996; Plozden, 1967; Blogom, 1976; Jeks, 1973; Griffore /Borgen, 1986 darbais).

Apibendrinant galima teigti, kad yra koreliacinio ryšio tarp mokinio bendravimo kokybės šeimoje, mokymosi aplinkos ir mokymosi pasiekimų.

Norėdami padėti vaikui, atsiduriame sudėtingoje gyvenimo situacijoje, mokykla turi nuolat siekti žinių apie šeimoje vykstančius pokyčius, būti pasiruošusi padėti tėvams ir mokiniui. Vaikui išgyvenančiam emocinę įtampą, kad nepalūžtų, būtina koordinuota, kompleksinė pagalba.

2002 m. atlikto mokinių tėvų požiūrio į dabartines švietimo problemas tyrimo rezultatai parodė, kad 50 % apklaustųjų tėvų mokykloje visai nesilanko, 25 % - vieną kartą, 19 % - 2-3 kartus, tik 9 % mokykloje lankėsi savo iniciatyva.

Pastebima, kad geriau mokosi tie vaikai, kuriais šeima rūpinasi, derinasi prie mokyklos reikalavimų.

Tačiau, jei nėra vienovės, tai šeima ne tik netampa mokyklos talkininke, bet atvirkščiai – trikdo jos veiklą (J. Udzila, M. Barkauskaitė, 1981).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų dalyvavimas mokyklos gyvenime yra svarbus veiksnys siekiant išvengti mokinių iškritimo, teikiant jiems palaikymą mokymosi kelyje.

Atkreiptinas dėmesys į problemas, su kuriomis susiduria mokytojai siekdami tėvus įtraukti į mokyklos bendruomenės gyvenimą (pagal S. Redding, 2000):

- **Siauras bendradarbiavimo supratimas, nes manoma, kad pakanka lankyti oficialius susirinkimus;**
- **Mažai dėmesio skiriama vaikų ir tėvų santykiams namuose;**
- **Maži mokyklos administracijos ir mokytojų lūkesčiai. Neretai manoma, kad nepilnose šeimose gyvenančių vaikų tėvai negalės suteikti pagalbos ir neįstengs aktyviai dalyvauti mokyklos gyvenime;**
- **Mokyklos personalas nesugeba įtraukti tėvų taip, kad jų dalyvavimas praturtintų ugdymo procesą;**
- **Neigiama tėvų patirtis ir psichologinės nuostatos, verčiančios juos vengti kontaktų su mokyklos personalu.**

Apibendrinant galima teigti, jog būtina pedagogams profesionalusis pasirėngimas darbui su įvairių grupių tėvais.

Manychiau, kad būtina gerinti tėvų pedagoginį švietimą apie vaiko asmenybės raidą, mokymosi sunkumus, sutrikimus, motyvaciją, vaiko elgesį, tarpasmeninius santykius šeimoje, tėvų teises, pareigas ir atsakomybę, vaikų drausminimo būdus ir kt. Kad tėvai geriau pajustų vaikų auklėjimo sunkumus ir efektyviau juos spręstų, kai kyla problemų šeimoje.

Ne mažiau svarbus turėtų būti mokinių švietimas, suteikiant žinių apie asmenybės raidą, bendravimą, psichologines krizes bei jų įveikimą ir kt.

Kalbėti su vaikais reikia apie problemas, sunkumus, krizes šeimoje.

Ypač svarbu pažymėti, kad dėl problemų šeimoje jam nėra ko gėdytis ir jis už tai nėra atsakingas. Tėvų ir mokytojų pareiga padėti vaikui mokymosi kelyje. Tam būtina pagerinti tėvų pedagoginį švietimą apie vaiko raidos ypatumus, jo poreikius, mokymosi sutrikimus, drausminimo būdus.

Kaip taikliai pažymėjo L. Vygotskis, ugdytojo vaidmenį ugdant vaiką galima palyginti su sodininko darbu.

„Sodininkas, kad ir kaip to norėtų, negali paimti gėlės už stiebo ir jį tempdamas užauginti gėles.

Bet jo galios yra labai didelės. Savo veiksmais jis gali gėlę numarinti, bet gali sudaryti ir tokias sąlygas, kurios padės sudaryti ir tokias sąlygas, kurios padės gėlei pražysti visu gražumu. Taigi ir ugdytojas negali koku nors tiesioginiu būdu išugdyti žmogaus, nes žmogus ugdo pats save. Bet ugdytojo vaidmuo labai svarbus – sudarydamas palankias sąlygas, jis gali paskatinti ugdytinio asmenybės sklaidą ir tobulėjimą“ (1991 m.).

Anot A. Maslow „Žmonija turi tapti geresne, kitaip ji bus nušluota nuo žemės paviršiaus“ (A. Maslow, 1997 m.).

Tad drauge kurkime geresnę Lietuvos ateitį !

I š v a d o s

1. Atlikus literatūros analizę paaiškėjo, kad vaiko pasiekimai 2/3 priklauso nuo tėvų poveikio ir tik 1/3 nuo mokytojo. Namų aplinka daro įtaką vaikų mokymuisi.
Svarbiausi veiksniai – nepilna šeima, nedarnūs šeimyniniai santykiai, palaikymo vaiko mokymosi kelyje stoka.
Vaikai tėvų skyrybas išgyvena labiau negu jų netektį, mirtį.
Nuo 1999 m. ištuokų skaičius per metus – 11 tūkst. porų.
2. Atsiranda naujos vaikų apleistumo formos: tėvų išvykimas uždarbiauti į užsienį paliekant vaikus artimiesiems;
vaikų nepriežiūra dėl per didelio tėvų užimtumo.
3. Didėjant tėvų bedarbystės trukmei yra pavojus, kad tėvų nedarbas nulems vaikų ateitį.
4. Skurstančiose šeimose prastėja vaiko intelektas. Skurdo poveikis vaiko mokymuisi didesnis nei šeimos sandaros ypatumai, nes šeimose trūksta palaikymo, stimuliacijos.
5. Dėl skurdo sumažėja vaikų galimybės gauti tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas:
 - gydomi tik tada, kai liga įsisenėjusi;
 - per 50 % Lietuvos vaikų turi sveikatos sutrikimų.
6. Labai svarbus, tačiau mažai ištirtas yra tėvų, kaip auklėtojų požiūris į vaiko mokymosi motyvaciją, jo palaikymą, stimuliaciją problema. Ši problema galėtų būti mokslininkų tyrimo objektu.
7. Nepakankamas tėvų pedagoginis švietimas (tėvai stokoja tėvystės įgūdžių), trūksta žinių apie vaiko raidos ypatumus, jo poreikius, nesmurtinius drausminimo būdus ir kt.
8. Mokinių švietimas turėtų vykti suteikiant jiems žinių apie asmenybės raidą, bendravimą, konfliktų sprendimą, psichologines krizes bei jų įveikimą.
9. Sudėtingėjant vaikų tėvų kontingentui, darbui su jais iškyla mokytojų pasirengimo problema.

